

de mos

Jaargang 33
Februari 2017

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

2

NIDI

inhoud

- 1 Verkiezingsprogramma's over migratie: bijstellen of de beuk erin?
- 4 Hoe Nederlanders denken over discriminatie
- 7 Inburgering
- 8 Welke kiezers zweven het meest?

Foto: Abdulsalem Haykal/Flickr

Verkiezingsprogramma's over migratie: bijstellen of de beuk erin?

JOOP HARTOG

Een van de belangrijke thema's bij de komende Tweede Kamerverkiezingen is de immigratie en de daaraan gerelateerde discussie rond vluchtelingen en asielzoekers. Wat vinden we hierover terug in de verkiezingsprogramma's van de diverse partijen? Wat voor beleidsmaatregelen staan zij voor en – misschien nog wel belangrijker – wat is de toonzetting van de programma's?

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is Nederland netto een immigratieland. Om thuis te raken in die realiteit enkele cijfers. Er zijn inmiddels 3,7 miljoen inwoners met een buitenlandse achtergrond, bijna 22 procent van de bevolking. Tamelijk grof kan deze bevolkingsgroep worden gesplitst in vier min of meer gelijke delen: half eerste generatie, half tweede generatie, en elk half westers, half niet-westers. In de groep met niet-westerse achtergrond behoort tweederde tot de top-vier landen van herkomst: Marokko, Turkije, Suriname en de Nederlandse Caraïbische eilanden. Het migratiesaldo was zelden negatief en meestal verantwoordelijk voor een kwart tot de helft van de jaarlijkse bevolkingsgroei. Vijf procent van de bevolking rekent zich kerkelijk tot de islam. De socioloog Koopmans liet zien dat onder Turken en Marokkanen in Europa moslimfundamentalisme wijd verspreid is. In 2012 rekende het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) de helft van de mannen van Turkse, Marokkaanse en Somalische afkomst tot de streng praktiserende moslims.

De toestroom van asielzoekers fluctueert sterk, in directe relatie met oplaaiend geweld in Europa, het Midden Oosten en Afrika. Pieken met zo'n 50 duizend asielaanvragen per jaar lagen in 1994, 1998 en 2000; van 2003 tot 2013 waren het er minder dan 15 duizend per jaar. In 2015 vroegen bijna 45 duizend mensen asiel aan. Naast de asielzoekers waren er in 2015 12 duizend aanvragen voor kennis en talent, 2 duizend aanvragen van arbeidsmigranten en 15 duizend van studenten. Het aandeel positieve beslissingen loopt van 70 procent voor asielzoekers tot 100 procent voor studenten.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Deze simpele getallen omkaderen een domein waarop heftige publieke discussies woeden. Ook vanuit economisch gezichtspunt zijn er tal van relevante vragen te stellen. Maar als we de verkiezingsprogramma's 2017-2021 bestuderen valt meteen op dat veel vragen niet (meer) gesteld worden, en dat de meeste verkiezingsprogramma's een beperkte focus hebben en allerlei brede termen impliciet een beperkte lading geven.

Verschuivende perspectieven

Ooit, tot in de jaren zestig van de vorige eeuw, met een bevolkingsomvang van 12 miljoen, 5 miljoen minder dan nu, vond men Nederland te vol en stond emigratie centraal. Toen het geboortecijfer drastisch daalde, wipte het beleid naar de andere kant van de schaal en koos men voor bevordering van immigratie. Toen de werkloosheid in de jaren zeventig fors steeg werd geprobeerd de immigratiestroom te beperken, met weinig succes. Met de oplopende urgentie van de vergrijzing werd immigratie vanaf de jaren tachtig door velen gezien als middel om tekorten op de arbeidsmarkt op te vangen en de sociale voorzieningen betaalbaar te houden. Globalisering en verschuiving van internationale concurrentieposities bracht tegen het einde van de vorige eeuw de strijd om de talenten in beeld: we moesten de beste, meest creatieve en innovatieve breinen binnenhalen. Van al die zwaartepunten in de beleidsdiscussies is niets meer terug te vinden in de verkiezingsprogramma's (met uitzondering van dat van D66). De huidige programma's zijn niet georiënteerd op de vraagzijde – op onze mogelijke behoefte aan immigranten – maar bieden een reactie op de aanbodzijde: wat doen we met al die inwoners met een buitenlandse achtergrond, wie laten we nog toe, hoe stellen we ons op tegenover vluchtelingen, hoe willen we verder met het vrije personenverkeer binnen de Europese Unie? De voorstellen zijn reactief, niet pro-actief. Immigranten worden gelijkgesteld aan vluchtelingen in gammele bootjes. Dat is gemakkelijk te begrijpen vanuit het gedrang aan de poorten van Europa, maar daarmee zijn de eerdere vragen niet irrelevant geworden. Willen we voortgezette bevolkingsgroei, is immigratie een instrument om nadelen van krimp te bestrijden, zien we baten in verjonging van de (beroeps)bevolking, kan immigratie de kwaliteit van de beroepsbevolking verhogen? Dat bredere lange-termijnperspectief komt nauwelijks aan de orde. Dat de helft van de bevolking met een buitenlandse achtergrond van westerse origine is speelt geen rol, de discussie concentreert zich op de niet-westerse immigratie, met de term immigratie wordt meestal alleen (impliciet) bedoeld op niet-westerse immigranten en de focus is vooral cultureel, niet economisch. Het huidige debat staat vooral in het teken van de angst.

Maatregelen en toonzetting

Vergelijken en beoordelen van verkiezingsprogramma's laat zich nauwelijks systematisch uitvoeren: niet iedere partij bespreekt elk onderwerp, het is niet mogelijk even een mooi schema in te vullen. Voor een evaluatie ligt het voor de hand om de verkiezingsprogramma's af te stroppen op concrete beleidsmaatregelen. Maar min-

stens zo belangrijk, en misschien zelfs belangrijker, is de toonzetting van de programma's. De achterliggende houding bepaalt immers hoe men zal reageren op nieuwe ontwikkelingen, op nieuwe uitdagingen. De programma's bestendigen bekende posities op de weegschaal van belangen: PvdA, SP en GroenLinks vertrekken vanuit een perspectief van solidariteit. De PvdA wil investeren in wederkerigheid, de SP wil mensen in nood helpen, GroenLinks wil verbinden en verenigen in plaats van splijten en buitensluiten. D66 hamert op zijn optimistische vertrouwen in een veranderende wereld, spreekt nauwelijks expliciet over de bevolking met een buitenlandse achtergrond maar wil achterstanden en maatschappelijke uitsluiting in zijn algemeenheid bestrijden, met onderwijs als belangrijkste krijgsmacht, het CDA benadert rechten én plichten van nieuwkomers, en de ChristenUnie straalt mededogen en zorg voor de kwetsbaren uit. D66 is daarbij wel expliciet over baten van immigratie voor de ingezetenen: versterking van onze economie door buitenlands talent aan te trekken en specifieke tekorten op te vullen die door vergrijzing ontstaan.

De hardere toon tegenover vreemdelingen begint bij de VVD, met nadruk op eisen en straffen, en kordate bescherming van onze verworvenheden. 50PLUS kiest voor een tamelijk restrictief profiel, VNL wijst op de kosten die niet-westerse allochtonen ons bezorgen (bijstand en criminaliteit), op hun uitholling van onze westerse waarden en propageert “een streng immigratiebeleid, zoals in Australië”, maar licht dat verder niet toe. Zoals bekend spant de PVV de kroon, in de gebiedende wijs, staccato: de-islamisering, nul asielzoekers, “we geven het geld uit aan de gewone Nederlander, niet aan mensen die we niet willen”. PVV en VNL zeggen niets over achterstanden van reeds (lang) gevestigde vreemdelingen en ook 50PLUS maakt hier geen woorden aan vuil. Bij de overige partijen bestaat veel overeenstemming, met nuanceverschillen in de uitvoering.

Inburgering en discriminatie

Inburgering en taalcursussen zijn onomstreden (zie ook de column op p. 7 in deze Demos), maar over de vraag hoeveel de immigranten zelf moeten betalen en wat de consequenties zijn bij falen bestaan bescheiden verschillen. Uit economisch onderzoek is bekend dat de baten van beheersing van de inheemse taal sterk samenhangen met het uitgeoefende beroep (waarbij natuurlijk ook geldt dat de toegankelijkheid van een beroep mede afhangt van de taalvaardigheid). Het zou consequenter zijn om van inburgeraars minimaal onderwijs op het niveau van onze leerplicht te verlangen, zeker als voor hen ook het wettelijk minimumloon geldt. Interessant is dat diverse partijen het idee hebben opgepakt dat bestrijding van achterstanden zo vroeg mogelijk moet gebeuren. De voorstellen daartoe zijn algemeen en gelden voor de hele bevolking, maar kunnen ook gunstig uitpakken voor kinderen met buitenlandse achtergrond. De VVD wil zelfs leerplicht laten ingaan bij 4 jaar en pleit er ook voor om bij discrepantie tussen adviezen over voortgezet onderwijs van de basisschoolleraar en de centrale eindtoets het hoogste advies te volgen. Dat kan

Verkiezingsprogramma's 2017-2021:

- CDA: *Keuzes voor een beter Nederland. Verkiezingsprogramma 2017-2021.* <https://www.cda.nl/partij/tk2017/verkiezingsprogramma/>
- ChristenUnie: *Hoopvol Realistisch. Voorstellen voor een samenleving met toekomst. Verkiezingsprogramma 2017-2021.* <https://www.christenunie.nl/verkiezingsprogramma>
- D66: *Samen sterker. Verkiezingsprogramma 2017-2021.* <https://verkiezingsprogramma.d66.nl/>
- GroenLinks: *Tijd voor verandering. Verkiezingsprogramma GroenLinks 2017-2021.* <https://tijdivoor.groenlinks.nl/download/170116-verkiezingsprogramma-digitaal.pdf>
- PvdA: *Een verbonden samenleving. Verkiezingsprogramma 2017.* <https://www.pvda.nl/verkiezingen/verkiezingsprogramma/>

gunstig zijn voor kinderen uit migrantenmilieus, gelet op de neiging tot onderschatting van hun kwaliteiten, maar het zou natuurlijk goed zijn om de maatregel eerst te onderzoeken op al zijn consequenties.

Een breed gedragen idee is bestrijding van racisme en discriminatie. Sommigen (PvdA, SP, GroenLinks) pleiten voor een actievere rol van de arbeidsinspectie, en stellen hun hoop (zoals de PvdA) op openbare bekendmaking van overtreders ('naming and shaming'). Een betrekkelijk nieuw idee is de verplichting van anonieme sollicitatieprocedures (PvdA) of experimenteren met "neutrale" procedures (D66). Onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat exotische namen een barrière zijn om voor een gesprek te worden uitgenodigd. Dat is zeker een interessant voorstel maar ook hier is toetsing op effectiviteit gewenst. Het lijkt mij op voorhand effectiever dan het inzetten van de inspectie.

Sociale samenhang

De oude Nederlandse traditie van overheidszorg voor sociale huisvesting en buurtkwaliteit is na de harde klappen van de financiële misstanden bij de woningcorporaties zeker nog niet ter ziele. In enkele programma's (PvdA, SP, GroenLinks) wordt voorgesteld om de sociale samenhang te bevorderen door gemengde woonwijken te creëren, gemengd naar sociale klasse. Ik betwijfel of dat veel kans van slagen heeft. De segregatie van de maatschappij naar opleiding, beroep en inkomen is inmiddels zo sterk dat het moeilijk zal zijn om dat nog terug te draaien. Ik denk dat dit een schaduwkant is van het succes van onderwijs als sorteerder van maatschappelijke lagen, als een sjoelbak met harde afgrenzingen. Nu vrouwen niet meer onderdoen voor mannen in deelname aan voortgezet onderwijs, huwelijken de homogeniteit van milieus hebben vergroot en daarmee ook langs genetische weg de effecten van milieu sterker worden en bovendien individualisering de sociale interactie heeft beperkt, zullen mensen zich niet zomaar tot cohesie laten dwingen in gemengde buurten. Extra geld voor achterstandscholen (PvdA) en betere en beter betaalde leraren (waar bijna iedereen voor pleit), kan daar ook maar weinig tegenover stellen: het gaat vaak om relatief bescheiden budgetten, de effecten zijn niet altijd eenduidig aan te tonen en veel hangt af van de preciese uitvoering.

Europese migranten

De intra-Europese mobiliteit krijgt maar van twee partijen expliciet aandacht. PvdA en SP willen beide een beperking op directe concurrentie door buitenlandse werknemers. Dat raakt aan de essentie van een open Europese arbeidsmarkt. Bij de grote loonverschillen tussen Oost- en West-Europa geeft het openstellen van de grenzen een forse structurele klap, met een botsing tussen consumentenbelang en werknemersbelang. Iedereen wil goedkope goederen en diensten, maar niet ten koste van de eigen baan. De structurele aanpassing kan wat geleidelijker worden gemaakt, maar uiteindelijk moeten de aanpassingen mogelijk worden gemaakt door goed sociaal arbeidsmarktbeleid, met steun voor

om- en bijscholing. Mobiliteit op de arbeidsmarkt is bovendien heel belangrijk voor het verwerken van ongelijke schokken tussen regio's in de eurozone, omdat het opvangen van schokken door wisselkoersaanpassingen binnen de eurozone per definitie is uitgesloten.

Asielzoekers

Elk programma biedt beleidsplannen voor asielzoekers. Elke partij zoekt naar beheersing van de asielstromen, maar in verschillende toonzetting. Elke partij wil een snelle beslissing en een kort verblijf in de opvang, maar niemand maakt duidelijk hoe dat moet. Regulering van de instroom met beperkende maatregelen wordt genoemd, van de PVV met het axioma "nul asielzoekers" en "baas over eigen grenzen", tot het delegeren van asielaanvragen aan de buitengrenzen van Europa of nog verder weg (VVD, SP, PvdA, ChristenUnie). Er worden plannen voor versoering gepresenteerd, zoals lagere sociale uitkeringen voor houders van een tijdelijke verblijfsvergunning (VVD) en begeleiding in de overgang van opvang naar zelfstandige maatschappelijke positie, inclusief vervanging van uitkeringen door steun in natura (ChristenUnie). Europese samenwerking, eerlijke verdeling binnen Europa en opvang in de regio zijn standaard ingrediënten van de programma's, GroenLinks en PvdA willen daarbij expliciet het VN-Vluchtelingenverdrag handhaven, maar het CDA vindt aanpassing van dit verdrag aan de nieuwe omstandigheden nodig. Volgens de Canadese expert Hathaway, is aanpassing van het Vluchtelingenverdrag overigens volstrekt overbodig om alle gangbare wensen (opvang in de regio, verdeling van vluchtelingen over bestemmingen naar voorkeur van ontvangende landen in plaats van vluchtelingen zelf) te realiseren. Dat is in het verleden ook zo gedaan; politieke wil volstaat.

Actualiteit troef

Het pakket aan voorstellen overziend valt op dat de voorgestelde maatregelen vooral een verlengstuk zijn van de actuele publieke discussies en 'oude' vragen laten liggen (willen we permanent een immigratie-overschot, kunnen we immigranten inzetten voor ons voordeel, of gaat het alleen om het belang van de immigranten, hoe zetten we toegelaten asielzoekers zo effectief mogelijk in op de arbeidsmarkt?). Ook valt op dat het toch vooral om nuanceverschillen tussen de partijen gaat (behalve bij de PVV, zie onder), dat weinig voorstellen zo duidelijk zijn naar doelstelling en instrumentarium dat partijen er op kunnen worden aangesproken, dat de voorstellen een opvallende zekerheid uitstralen over de effectiviteit en dat aandacht voor toetsing en voor een experimentele benadering nagenoeg ontbreekt. Er is soms ook iets te weinig oog voor de realiteit. Bij alle goede bedoelingen moeten we niet vergeten dat zo de maatschappij al maakbaar is, emancipatie en integratie toch in ieder geval tijd kosten. In de literatuur is het "dip and catch-up" model standaard: immigranten hebben bij binnenkomst een achterstand, presteren dan minder dan ingezetenen met vergelijkbare kwaliteiten, maar door geleidelijk thuis te raken in hun nieuwe omgeving kunnen ze die achterstand verkleinen. Maar het

Foto: -JvL-/Flickr

Verkiezingsprogramma's 2017-2021 (vervolg):

- PVV: *Nederland weer van ons! Concept verkiezingsprogramma PVV 2017-2021.* <https://www.pvv.nl/visie.html>
- SP: *Pak de macht! Programma voor een sociaal Nederland voor de verkiezingen van 15 maart 2017.* <https://www.sp.nl/verkiezingsprogramma-2017-pak-de-macht>
- VNL: *Voor Nederland. Verkiezingsprogramma 2017-2021.* <http://vnl.nu/wp-content/uploads/2014/01/VNL-Verkiezingsprogramma-2017-2021.pdf>
- VVD: *Zeker Nederland. VVD verkiezingsprogramma 2017-2021.* <https://vvd.nl/verkiezingsprogramma>
- 50plus: *Verkiezingsprogramma 2017-2021. Omdat ouderen het niet meer pikken!* <http://50pluspartij.nl/nieuwsblok1/1623-standpunten>

is niet realistisch om te verwachten dat dat zal slagen binnen één generatie. Zelfs de in Nieuw-Zeeland veel geroemde Nederlandse immigranten is dat niet gelukt. Op termijn zullen veel immigranten en hun afstammelingen zich voegen naar de gelaagdheid van de Nederlandse samenleving naar opleiding en capaciteiten. De spannendste vraag is of er aan de onderkant van de samenleving duurzame enclaves ontstaan van immigranten en tennazaten, als geïsoleerde segmenten. Dat risico rechtvaardigt de politieke aandacht, maar of het kan worden voorkomen is moeilijk te zeggen.

De beuk erin?

Het grootste verschil tussen de verkiezingsprogramma's is de keuze voor bijstelling of confrontatie. De PVV staat een radicale koerswijziging voor ogen, een revolutionair opblazen van de oude orde: nul asielzoekers erbij, grenzen dicht, uit de EU, de-islamisering en verbod op de Koran, invoer van een bindend referendum (dat dan ongetwijfeld over immigratie zal gaan). Enkele weken voor de verkiezingen schommelt de PVV in de peilingen tussen 25 en 29 zetels. Volgens die peilingen zijn meestal minimaal 5 partijen nodig om een meerderheid te vormen zonder PVV. Dat ene A-4'tje waarop het hele PVV programma staat, inclusief de budgettaire specificatie, moet dus wel serieus worden genomen. Het programma vereist opzegging van het VN-Vluchtelingenverdrag, onderhandelingen met de EU over uittreding, markering en bewaking van de landsgrenzen en een fundamentele juridische strijd omdat de-islamisering en verbod op de Koran in strijd zijn met de grondwettelijk vastgelegde godsdienstvrijheid. Zo'n programma kan onmo-

gelijk worden gerealiseerd binnen één kabinetsperiode. Er is geen enkele indicatie dat over de wegen naar verwezenlijking van dit programma en de verwarring en onzekerheid tijdens de overgangperiode is nagedacht en een strategie is ontwikkeld. Het programma is geformuleerd op harde, agressieve toon en suggereert dat er niet mee kan worden gemarchandeerd. De echte scheidslijn loopt bij de verkiezingen tussen de PVV (en een enkele splinter die er tegen aanschurkt) en de conventionele partijen. Opdat elke kiezer goed beseft hoeveel er op het spel staat, lijkt het mij de democratische plicht van die conventionele partijen om met evenveel kracht en overtuiging aan te geven waarom zij niet voor de revolutie kiezen, welk belang burgers daarbij hebben en hoe zij de zorgen behartigen van degenen die zich bedreigd en miskend voelen. Er heeft in lange tijd niet zo veel op het spel gestaan.

Joop Hartog, UvA, e-mail: J.Hartog@uva.nl

LITERATUUR:

- Hartog, J. en R. Winkelmann (2003), Comparing migrants to non-migrants: the case of Dutch migration to New Zealand. *Journal of Population Economics* 16 (3), pp. 683-705.
- Koopmans, R. (2014), Religious fundamentalism and hostility against out-groups: A comparison of Muslims and Christians in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (1), pp. 33-57.
- Maliepaard, M. en M. Gijsberts (2012), *Moslim in Nederland 2012*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hoe Nederlanders denken over discriminatie

HARRY VAN DALEN

Discriminatie is een belangrijk thema in de Nederlandse samenleving en zal zeker een rol spelen bij de aanstaande verkiezingen. Vooral op de arbeidsmarkt dichten Nederlanders minderheden en specifieke groepen als ouderen weinig kansen toe. Deze negatieve inschatting van discriminatie op de arbeidsmarkt ligt in Nederland op een veel hoger niveau dan in andere EU-landen. Waarom neemt ons land een uitzonderingspositie in?

Met de Tweede Kamerverkiezingen op komst zijn er tal van onderwerpen die praatprogramma's vullen en tot verhitte discussies leiden, zoals pensioen en werk, migratie, zorg, en inkomensongelijkheid. Er is echter nog een thema dat raakt aan veel van deze zaken en dat voor sommige partijen ook hun belangrijkste troef in de verkiezingen is: discriminatie en gelijke behandeling. De allereerste regel van onze grondwet geeft al aan hoe belangrijk de Nederlandse wetgever dit vindt: *“Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.”*

Discriminatie en politiek

Politieke partijen worstelen vaak met opvattingen over discriminatie omdat antidiscriminatiebeleid neerkomt op straffen of verbieden van voorkeuren. In een land waar men persoonlijke voorkeuren graag luidkeels uit, kan dergelijk beleid op veel weerstand rekenen. Dat Geert Wilders tot nu toe garen spint bij zijn “minder Marokkanen”-uitspraak geeft aan dat veel kiezers vinden dat de eigen vrijheid van meningsuiting geen grenzen kent. De rechter oordeelde daar in december 2016 duidelijk anders over en Wilders werd veroordeeld voor groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie. De PVV is de enige partij die openlijk een geloofsgemeenschap ‘discrimineert’

door het “de-islamiseren van Nederland” als eerste programmapunt te noemen.

Andere partijen laten zich nadrukkelijk gelden als het gaat om het bestrijden van (vermeende) discriminatie, zoals 50PLUS met de ouderen en DENK met gelijke kansen van minderheden en het bestrijden van racisme. Voor deze one-issuepartijen is het bestrijden van discriminatie en racisme de kern van hun programma. Linkse partijen als SP, GroenLinks, Partij voor de Dieren en PvdA gaan ook minder dwingend te werk dan DENK om discriminatie te bestrijden via (grond)wet- en regelgeving, hoewel men wel pleit voor hogere strafmaten (PvdA, Partij voor de Dieren, GroenLinks). Discriminatie op de arbeidsmarkt wordt via meer dwingende methodes benaderd: ‘naming and shaming’ (PvdA en SP), uitsluiten van overheidscontracten voor overtreders (GroenLinks) en meer middelen voor de arbeidsinspectie (PvdA, GroenLinks en SP). PvdA en GroenLinks willen ook anoniem solliciteren binnen de publieke sector invoeren. D66 vraagt aandacht over de volle breedte van het terrein en is in overeenstemming met haar liberale karakter ook minder dwingend. Voor de VVD is afwijzing van discriminatie een logisch voortvloeisel van het liberale gedachtengoed, maar men gaat in het programma maar zeer beperkt in op de problematiek en de aanpak ervan.

Hoe zien kiezers discriminatie?

Een open vraag is natuurlijk hoe ontvankelijk de Nederlandse kiezer is voor deze standpunten. Met andere woorden, hoe denkt men over discriminatie? Komt het vaak voor en is nieuw antidiscriminatiebeleid wel zo noodzakelijk? Om hier een antwoord op te geven gebruiken we Eurobarometerpeilingen, een reeks van opiniepeilingen die worden uitgevoerd namens de Europese Commissie om de publieke opinie in de lidstaten van de Europese Unie (EU) in kaart te brengen. Op basis van een peiling gehouden in mei/juni 2015 in de 28 EU-lidstaten en een vergelijkbare eerdere peiling in 2012 kunnen we niet alleen een beeld krijgen hoe de Nederlandse burger tegen discriminatie aankijkt maar vooral ook hoe deze kijkt zich verhoudt tot die van andere EU-burgers en verandert in de tijd.

Figuur 1 laat zien hoe wijdverspreid respondenten denken dat discriminatie is op een aantal terreinen. Discriminatie op basis van etnische afkomst komt volgens 84 procent van de Nederlanders tamelijk vaak tot zeer vaak voor, terwijl het Europese gemiddelde 64 procent bedraagt. Ook denken Nederlanders veel meer dan andere Europeanen dat discriminatie van lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen (LHB) en religieuze groepen wijdverspreid is. Uit het vergelijkbare Eurobarometer onderzoek van 2012 komt naar voren dat in de EU en Nederland in de ogen van de burgers vooral de politiek beladen vormen van discriminatie – naar etnische afkomst, religie en LHB – sterk zijn toegenomen, maar wel in min of meer gelijke mate.

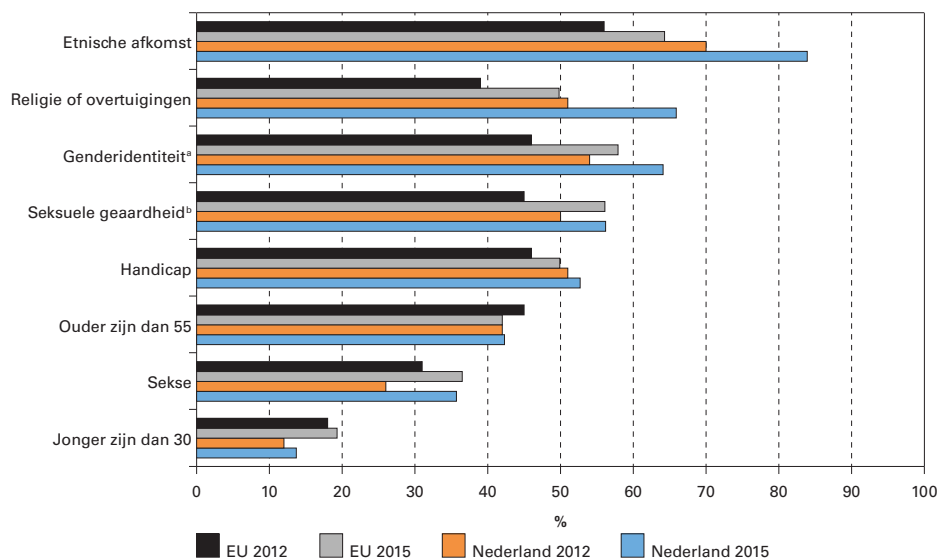
Dit soort cijfers is overigens moeilijk te vergelijken met echte gevallen van discriminatie omdat de groepen die het betreft zeer verschillend van

Foto: Andrew Black/Flickr

omvang zijn. Ter vergelijking, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) rapporteerde vorig jaar over discriminatiemeldingen bij gemeenten. Er kwamen in 2015 4.734 meldingen binnen en de meest gerapporteerde meldingen betroffen: (1) ras/herkomst (41% van alle meldingen); (2) leeftijd (11%) en (3) geslacht (8%). Verder valt op dat de maatschappelijke terreinen waarop discriminatie plaatsvond door de jaren heen ook een zelfde rangschikking kennen. Om de cijfers voor 2015 te noemen: (1) de arbeidsmarkt (28% van alle meldingen); (2) collectieve voorzieningen (12%); en (3) commerciële dienstverlening (9%). Die rangschikkingen zijn eigenlijk al vele jaren dezelfde, met uitzondering wellicht van het jaar 2014 toen het aantal meldingen op basis van de “minder Marokkanen”-uitspraak van Wilders bijna verdubbelde (naar 11.553) en het terrein van de publieke opinie met 49 procent van de meldingen uitzonderlijk vaak werd genoemd.

Figuur 1. Het percentage Nederlanders en EU-burgers dat vindt dat discriminatie op basis van een aantal kenmerken in hun land tamelijk vaak tot zeer vaak voorkomt, 2012 en 2015

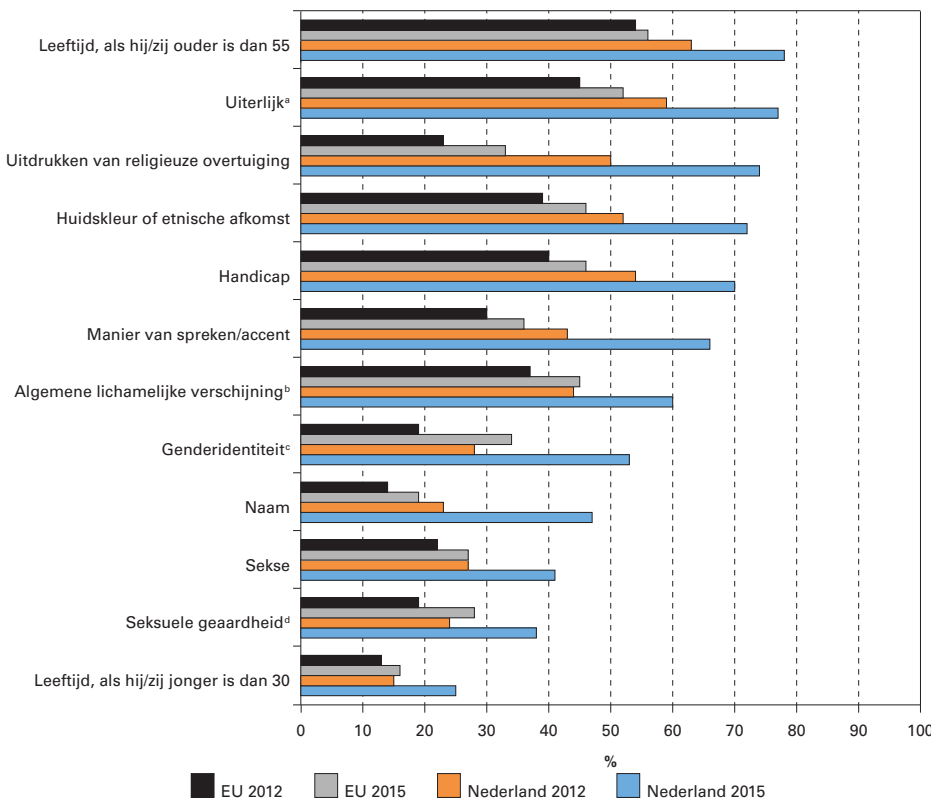

De aan de respondenten gestelde vraag luidde: “Kunt u mij voor elk van de volgende types discriminatie vertellen of deze, naar uw mening, zeer vaak, tamelijk vaak, tamelijk weinig of zeer weinig in Nederland voorkomen?”

a. Transgender of transseksueel zijn. b. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn.

Bron: Eurobarometer (2015).

Figuur 2. Het percentage Nederlanders en EU-burgers dat zegt dat bepaalde eigenschappen een nadeel vormen voor het krijgen van een baan bij gelijke geschiktheid van kandidaten, 2012 en 2015

a. Manier van kleden, presentatie. b. Lengte, gewicht, gezicht, etc. c. Transgender of transseksueel zijn. d. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn.
Bron: Eurobarometer (2015).

Arbeidsmarktdiscriminatie

Dat arbeidsmarktdiscriminatie in de praktijk het meest wordt genoemd is niet verwonderlijk. De arbeidsmarkt is immers een belangrijke plek om een bestaan op te bouwen. Wie geen toegang tot werk krijgt op oneigenlijke gronden of hinder in zijn dagelijkse werk ondervindt van discriminerende activiteiten (zoals pesten of het ontzeggen van promotie), krijgt dus niet die gewenste kansen. Discriminatie wordt vaak genoemd als verklaring voor de lage arbeidsparticipatie van migranten waarbij vaak een beschuldigende vinger wordt uitgestoken naar de werkgever. Hoe dit ook zij, meer dan andere Europeanen, denken Nederlanders dat er veel wordt gediscrimineerd op de arbeidsmarkt. Figuur 2 geeft de uitkomsten weer op de volgende vraag: “Wanneer een bedrijf iemand wil aannemen in Nederland, en de keuze heeft tussen twee kandidaten met dezelfde vaardigheden en kwalificaties, welke van de volgende criteria zouden, naar uw mening, een kandidaat kunnen benadelen?” In de figuur is de situatie in 2012 en 2015 weergegeven.

In de beleving van Nederlanders komt echter niet etnische afkomst, maar juist leeftijd (ouder zijn dan 55) als belangrijkste discriminerende factor uit de bus, op de voet gevolgd door manier van kleden of presentatie, religie, en huidskleur of etnische afkomst. De buitengewone positie van Nederland is niet het enige opvallende aan deze figuur. De vermeende groei tussen 2012 en 2015 in discriminatie is in Europa zichtbaar, maar vooral in Nederland opmerkelijk, waarbij de Nederlandse groei op tal van belangrijke kenmerken het Europese groeigemiddelde overstijgt.

Zoeken naar oorzaken

Waarom denken Nederlanders dat er zoveel en steeds meer gediscrimineerd wordt op de arbeidsmarkt? De meest directe bron voor dit landenverschil zouden eigen discriminatie-ervaringen kunnen zijn. De achterliggende gedachte is dat wie een dergelijke ervaring heeft gehad discriminatie ook als wijdverspreid ziet. In dat geval zouden Nederlanders meer dan andere Europeanen zelf ervaren hebben dat discriminatie plaatsvindt. Dit blijkt echter niet uit de gegevens. In de Eurobarometer wordt de vraag gesteld: “Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden persoonlijk gediscrimineerd of gepest gevoeld op basis van één of meer van de volgende gronden?” De uitkomsten van deze vraag laten zien dat de discriminatie-ervaringen van Nederlanders niet veel verschillen van andere Europeanen. Voor de verschillende gronden van discriminatie schommelt de eigen ervaring van Nederlanders tussen 0 (genderidentiteit) en 6 procent (ouder zijn dan 55).

De overgrote meerderheid van de Nederlanders (78%) heeft echter geen eigen ervaringen met discriminatie, net als de meeste andere Europeanen. Alleen op het punt van leeftijdsdiscriminatie van 55-plussers scoort Nederland iets hoger (6 procent). Discriminatie op basis van sekse of etnische afkomst scoort bij ons zelfs iets lager dan in de rest van de Europese Unie.

Antidiscriminatiebeleid

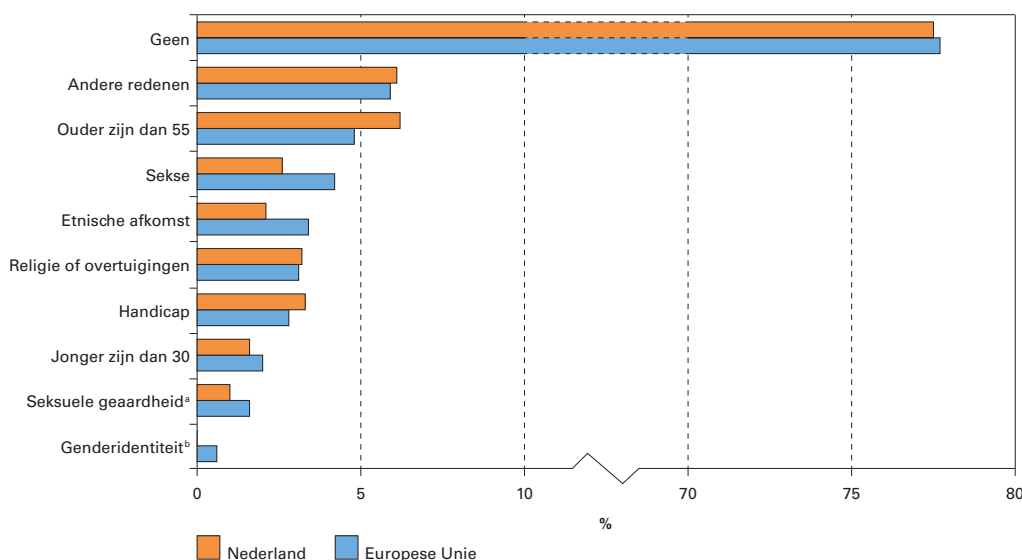
Van een samenleving die veel discriminatie percipieert, in het bijzonder op de arbeidsmarkt, zou je verwachten dat er een sterke drang is naar nieuw beleid. De linksgeoriënteerde politieke partijen dringen daar bijvoorbeeld op aan. Maar hoe ontvankelijk zijn de kiezers voor een dergelijke doortastendheid? Gevraagd naar de noodzaak om nieuw beleid te ontwikkelen is de Nederlandse burger veel minder geneigd dan andere Europeanen om te pleiten voor nieuw antidiscriminatiebeleid (zie de tabel). Over de hele breedte van het politieke spectrum lijken Nederlanders minder dan andere Europeanen overtuigd van de noodzaak van nieuwe anti-discriminatiemaatregelen: 51 procent van de Nederlanders ziet de noodzaak tegen 62 procent van de Europeanen. Over het algemeen staan in Nederland de linksgeoriënteerde burgers meer open voor nieuw antidiscriminatiebeleid (57%) dan de rechtsgeoriënteerde burgers (41%). Dat beeld is hetzelfde in de rest van de EU. Maar anders dan in Nederland ziet in de rest van Europa links én rechts in meerderheid er de noodzaak van in.

De mate waarin Nederlanders en EU-burgers nieuw antidiscriminatiebeleid noodzakelijk vinden naar politieke oriëntatie (percentages), 2015

	Nederland				EU			
	Links	Midden	Rechts	Gemiddeld*	Links	Midden	Rechts	Gemiddeld*
Nieuwe maatregelen:								
Noodzakelijk	57	51	41	51	71	63	54	63
Niet noodzakelijk	38	43	54	43	22	28	36	26
Weet niet	5	6	5	6	7	9	10	11
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

* In dit gemiddelde zijn ook de meningen meegenomen van respondenten die hun politieke oriëntatie niet wilden noemen of niet wisten.
EU-gemiddeld is exclusief de Nederlandse respondenten.

Figuur 3. Het percentage Nederlanders en EU-burgers met discriminatie-ervaringen op basis van een aantal gronden in de afgelopen 12 maanden, 2015

a. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn. b. Transgender of transseksueel zijn.
Bron: Eurobarometer (2015).

Deze bevinding lijkt ook in overeenstemming met hoe het discriminatiebeleid in de partijprogramma's is verwoord. Linkse partijen en one-issue-partijen maken zich sterk om discriminatie te bestrijden. Rechtse partijen zijn daar minder expliciet over en spreken zich niet concreet uit hoe ze discriminatie willen aanpakken (VVD) of maken zich zelf schuldig aan vormen van discriminatie (PVV). Het enige land in de Eurobarometer dat de Nederlandse situatie weerspiegelt is Oostenrijk, waar eenzelfde polarisatie in opvattingen over discriminatiebeleid is terug te vinden.

Op het eerste gezicht lijkt deze afkeer van beleid een paradox: ondanks het gevoel dat Nederlanders hebben dat discriminatie wijdverspreid is en herkomst, leeftijd of een bepaalde religie sterk je kansen op de arbeidsmarkt vermindert, is men niet overtuigd van de noodzaak tot het nemen van nieuwe maatregelen. Toch valt deze paradox voor Nederland voor een deel te ontrafelen omdat de meerderheid van de bevolking ervan overtuigd is dat de effectiviteit van het bestaande beleid zeer matig is en een klein percentage (5%) zelfs meent dat er helemaal geen bestaand beleid is. Dan is het niet zo verwonderlijk dat men terughoudend is over nieuw beleid.

Echte of vermeende discriminatie

Nederlanders denken veel meer dan andere Europeanen dat er op veel terreinen discriminatie voorkomt, maar vooral op de arbeidsmarkt. Leeftijd (55-plussers), huidskleur, een handicap en een van de meerderheid afwijkende religie benadelen volgens veel mensen kandidaten op de arbeidsmarkt. Deze uitzonderlijke positie van Nederland binnen de Europese Unie is niet goed te verklaren. De vermeende discriminatie op de arbeidsmarkt is tussen 2012 en 2015 overal in Europa toegenomen maar in Nederland wel zeer sterk, terwijl de feitelijk discriminatie-ervaringen van Nederlanders nauwelijks afwijken van die van andere EU-burgers. Of het nu gaat om zelf ervaren of vermeende discriminatie, Nederlanders zijn hier kennelijk erg alert op en duidelijk meer

dan andere Europeanen. Discriminatie is een belangrijk onderdeel van het publieke debat en zal dan ook zeker meespelen in het stemgedrag van de Nederlandse kiezer.

Harry van Dalen, NIDI, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Coumans, M. (2016), *Registratie Discriminatieklachten bij Antidiscriminatievoorzieningen 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Eurobarometer (2012), *Discrimination in the EU in 2012*. Brussel: European Commission.
- Eurobarometer (2015), *Discrimination in the EU in 2015*. Brussel: European Commission.
- Nationale Politie (2016), *Discriminatiecijfers in 2015*. Rotterdam: Art.1.
- SCP (2014), *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

INBURGERING

Eind januari kwam de Algemene Rekenkamer met een rapport over de treurigstemmende resultaten van de inburgering van nieuwkomers. Van degenen die in 2013 inburgeringsplichtig waren geworden, bleek slechts de helft binnen de gestelde termijn van drie jaar geslaagd voor de eindtoets. Het betrof ruim 60 procent van de gezinsmigranten van buiten de EU en bijna 40 procent van de vluchtelingen. Degenen die niet binnen de gestelde termijn slagen, kunnen te maken krijgen met boetes en riskeren dat hun verblijfstitel niet wordt verlengd. Dat klinkt niet bepaald verwelkomend. Onder de kabinetten Rutte I en II zijn de nieuwkomers verantwoordelijk gemaakt voor hun eigen inburgering. Dat begon al bij minister Verdonk. Ik hoor het haar nog zeggen: "Ze hebben zelf de weg NAAR Nederland gevonden, dan moet het ook lukken zelf de weg IN Nederland te vinden".

Hoe onjuist is die gedachte gebleken! Sinds enige jaren moet een inburgeringsplichtige nieuwkomer zelf kiezen uit meer dan 160 particuliere aanbieders van cursussen. Hij of zij kan dan bij DUO een lening van duizenden euro's afsluiten en moet zich vervolgens voorbereiden op niet minder dan zes toetsen, alle binnen drie jaar te halen. Hoogopgeleiden lukt dat meestal nog wel, maar voor laagopgeleiden, laat staan voor (semi-)analfabeten, is dit veel te hoog gegrepen. Toch komen ook die naar Nederland, vooral als vluchteling. Geen wonder dat veel vluchtelingen zo'n slechte start hebben en dat zelfs na tien jaar nog niet de helft van hen aan het werk is, vaak aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Ik pleit ervoor bij de komende kabinetsformatie de inburgering opnieuw op de schop te nemen, ook al is dit voor de zoveelste keer. Laten de partijen die straks het nieuwe kabinet gaan vormen de zaak eindelijk eens serieus opbouwen. Dat betekent onder meer de gemeenten weer een regierol geven bij de inburgering, de cursussen koppelen aan stageplekken bij bedrijven of andere instellingen, de prijs ervan aanzienlijk verlagen, en de eindverantwoordelijkheid voor de inburgering bij het ministerie van OC&W leggen. Die hebben immers het meeste verstand van onderwijs.

Han Entzinger is emeritus hoogleraar migratie- en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Welke kiezers zweven het meest?

De verkiezingsstrijd van 2012 kenmerkte zich door een nek-aan-nekrace tussen de VVD en de PvdA. Deze partijen trokken dan ook veel zwevende kiezers naar zich toe, die hoopten door een strategische stem Rutte dan wel Samsom het Torentje in te helpen. Toen de VVD en PvdA uiteindelijk met elkaar gingen regeren leken veel van deze strategische stemmers toch niet helemaal tevreden met dat resultaat. Waar zijn zij sindsdien heen gezweefd?

Om dit te onderzoeken kijken we naar gegevens uit het LISS-panel (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) van Tilburg University, waarin een representatieve steekproef van Nederlanders regelmatig ondervraagd wordt over allerlei zaken. Elk jaar wordt aan het begin van het jaar ook een vragenlijst over politieke vraagstukken afgenomen. Hierin wordt onder meer gevraagd op welke partij men zou stemmen, indien er op dat moment Tweede Kamerverkiezingen zouden plaatsvinden. Hierdoor kunnen we zien hoeveel procent van de kiezers die in 2012 op een bepaalde partij heeft gestemd, dat op het moment van de vragenlijst opnieuw zou doen. De resultaten staan in de figuur.

De kiezers die VVD en PvdA naar grote hoogtes hielpen bleken zoals verwacht niet erg trouw. Bij de VVD zou slechts 50 procent van de kiezers weer voor die partij kiezen. Bij de PvdA lag dit percentage kort na de verkiezingen hoger, maar viel dit onder andere door crises rondom 'bed, bad, brood' en de strafbaarstelling van illegaliteit naar ongeveer 30 procent. Bij de oppositiepartijen lag het percentage een stuk hoger, over de jaren heen tussen de 60 en 90 procent. Een positieve uitschieter is de SGP, waarvan liefst 97 procent van de kiezers uit 2012 weer op die partij zou stemmen. Een negatieve uitschieter is 50PLUS: bijna 90 procent van de kiezers zou begin 2013 weer op die partij zou stemmen, maar dit cijfer was een jaar later gedaald tot zo'n 40 procent door ge-

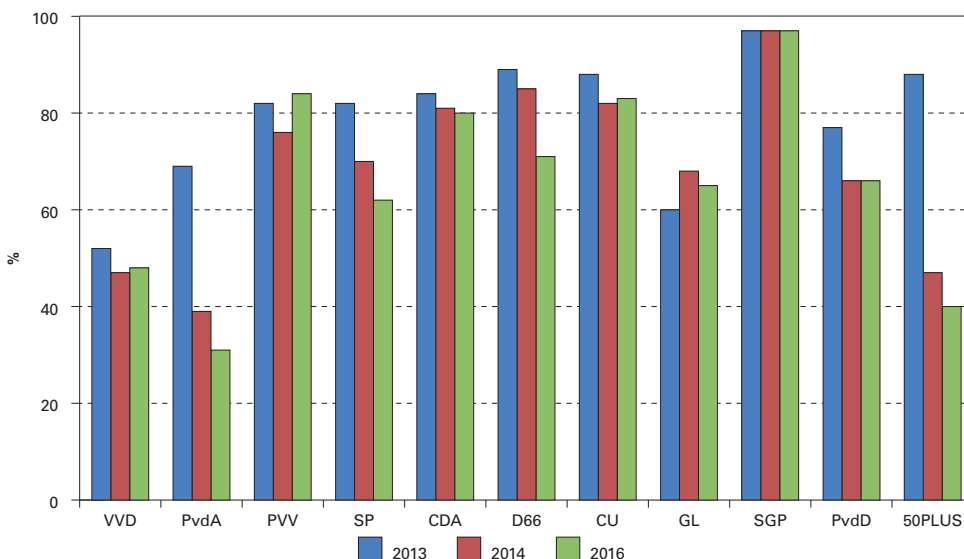
kissebis in de fractie en ophef rond fractievoorzitter Krol.

Wanneer we kijken naar welke partijen later de voorkeur van zwevende kiezers uit zou gaan (zie ook de tabel) ontstaat een diffuus beeld. Veel mensen die in 2012 op de VVD hebben gestemd zouden in latere jaren op het CDA, D66 of de PVV stemmen. PvdA-stemmers lijken uit onvrede met het regeringsbeleid vooral uit te waaiëren naar links (SP, GroenLinks), en in iets mindere mate naar het politieke midden (D66). Bij de oppositiepartijen wordt er vooral geschoven tussen de christelijke partijen onderling en tussen partijen zoals PVV, SP, 50PLUS, of niet stemmen, al gaat het hier om kleinere percentages dan bij de regeringspartijen.

Een steeds groter deel van het electoraat lijkt zich niet meer verbonden te voelen met een enkele partij, maar beslist per verkiezing welke partij zijn of haar stem het meest verdient. Strategische overwegingen lijken hierin een belangrijke rol spelen; de voorkeur verschuift al snel na de verkiezingen naar andere partijen. Door de verminderde loyaliteit moeten politieke partijen continu beducht zijn voor andere partijen die hun kiezers weggapen, waardoor zwevende kiezers steeds meer invloed krijgen. Uiteindelijk draait het natuurlijk allemaal om het gedrag op de verkiezingsdag.

Jaap Oude Mulders, NIDI,
e-mail: oudemulders@nidi.nl

Percentage kiezers (uit 2012) dat later (in 2013, 2014 en 2016) weer op die partij zou stemmen

Bron: LISS <http://www.lissdata.nl>; data voor 2015 ontbreken.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Ingrid Esveldt, eindredacteur Harry van Dalen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage (070) 356 52 00
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	www.up-score.nl

Meest waarschijnlijke alternatief van kiezers die niet weer op dezelfde partij zouden stemmen

In 2012 gestemd op:	Meest waarschijnlijke alternatief in 2016	Percentage
VVD	PVV	17%
PvdA	SP	19%
PVV	Niet stemmen	5%
SP	PVV	11%
CDA	CU	5%
D66	GL	8%
CU	SGP	6%
GL	D66	17%
SGP	CU / CDA	2%
PvdD	PVV	7%
50PLUS	PVV	18%

Bron: LISS <http://www.lissdata.nl>.